

Prawo sprzeciwu sumienia

Ks. prof. dr hab. Tadeusz Biesaga SDB
Etyk, bioetyk, teoretyk etyki medycznej

1. Sumienie w swojej specyfice

Sumienie w swojej specyfice

- Sumienie obecne w naszych przeżyciach moralnych
- Osądza nasz wbrew naszym pragnieniom i decyzjom
- Sąd sumienia jest sądem kategorycznym, niepodważalnym
- Sumienie 1) świadczy, 2) zakazuje, nakazuje i 3) oskarża (Św. Tomasz z Akwinu)
- Poczucie winy, ból sumienia, ból duszy
- Rezonans emocjonalny sądów sumienia

Świadkowie sumienia

- Płacą wysoką cenę za wierność sumieniu
- W czasach różnych totalitaryzmów płacą cenę życia (Sokrates, Tomasz Morus)
- Przechodzą wstrząs i kryzys wewnętrzny (Adam Chmielowski)

Sumienie nie poddaje się redukcjom

- Sumienie nie jest superego jak chciał Z. Freud
- Nie da się zepchnąć do stanów emocjonalnych, jak chciał M. Schlick, A. J Ayer
- Nie jest aktem decyzji jak chciał J. P. Sartre

Sumienie stanowi o osobie i jego indywidualności

- Przenosi nas w obszar odpowiedzialności za siebie
- Odpowiedzialność moralna to nie dbałość o nasze interesy (władza, pieniądze, prestiż)
- Odpowiedzialność w sumieniu dba o godność i integralność naszej osoby, integralność lekarza

2. Wolność sumienia i prawo do sprzeciwu

Gwarancje wolności sumienia

- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka: Art.18. „Każdy człowiek ma prawo do wolności myśli, **sumienia i wyznania**”.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej: art. 53 ust. 1. : „Każdemu zapewnia się wolność **sumienia i religii**”
- Kodeks Etyki Lekarskiej: art. 4-ty: „Dla wypełnienia swoich zadań lekarz powinien zachować swobodę działań zawodowych, zgodnie **ze swoim sumieniem** i współczesną wiedzą medyczną”
- Ustawa o zawodzie lekarza, art. 39 „Lekarz może powstrzymać się od wykonania świadczeń zdrowotnych niezgodnych z jego sumieniem...”

Zarówno normy prawa międzynarodowego jak i Konstytucja RP gwarantują wolność wyznania i sumienia.

Wolność tę **gwarantują** „m.in. Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (art. 9 ust. 1) oraz Międzynarodowy Pakt Praw Politycznych i Obywatelskich w art. 18.

Normy te stoją w obowiązującej w Polsce hierarchii źródeł prawa ponad obowiązującymi w Polsce ustawami (art. 91 ust. 2 Konstytucji RP)” A. Zoll, *Charakter prawny klauzuli sumienia*, MP 2014/01, s. 101

Próby polityczno-prawnego ograniczenia klauzuli sumienia w Radzie Europy

Zamysłem autorów projektu rezolucji, zaaprobowanego przez Komitet ds. Społecznych, Zdrowia i Rodziny (Social, Health and Family Affairs Committee) w dniu 20 lipca 2010 r. na temat „Prawo kobiet do pełnego dostępu do usług medycznych: problem niewłaściwego stosowania klauzuli sumienia”, **było ograniczenie możliwości sprzeciwu sumienia** przez lekarzy oraz pozostały personel medyczny.

S. Sadowska, *Znaczenie Rezolucji Rady Europy nr 1763 w sprawie klauzuli sumienia w prawie polskim i międzynarodowym*, „Życie i Płodność”, 2010 nr 4

Umocnienie klauzuli sumienia przez Zebranie Parlamentarne Rady Europy

Uchwalona 7 października 2010 r. rezolucja Rady Europy nr 1763 w sprawie klauzuli sumienia

Zgodnie z ustępem 1. rezolucji nr 1763: „Żaden **szpital, placówka czy osoba nie mogą być przedmiotem żadnej presji** czy dyskryminacji ani ponosić żadnej odpowiedzialności, **jeśli odmówią wykonania**, asystowania czy proponowania aborcji, wywołania poronienia, dokonania eutanazji bądź jakiegokolwiek zabiegu, który mógłby spowodować śmierć embrionu lub płodu ludzkiego, bez względu na przyczynę takiego działania”.

3. Tendencje neutralizacji aksjologicznej profesji medycznej

Sumienie spychane do sfery prywatnej

- Legalizacja żądań silnych grup nacisku
- Inflacja sprzeciwu sumienia przez minimalizm moralny
- Fobie moralności minimalistycznej
- Lęk, że indywidualne sumienie zburzy pokój społeczny

Zneutralizować moralność i narzucić prawo stanowione

- Lekarz w pracy ma być neutralny aksjologicznie i moralnie
- Odwołujących się do klauzuli sumienia nie dopuszczać do pewnych specjalizacji medycznych
- Zapisy o klauzuli sumienia ograniczać
- Stosować nacisk państwa, społeczeństwa i instytucji medycznych na ludzi sumienia

Cena za sprzeciw sumienia

- Utrata pracy
- Uniemożliwienie realizacji aspiracji naukowych i ekonomicznych
- Utrata możliwości rozwoju naukowego
- Eliminacja w przyjmowania na studia medyczne
- Eliminacja w konkursach o pracę i na stanowiska

4. Spór o uprawnomocnienie i zakres klauzuli sumienia w Polsce

Art. 39 polskiej ustawy niezgodny z Rezolucją Rady Europy i konstytucją RP

Okazało się, że polska ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty, wprowadzona za rządów lewicy, twierdząca w art. 39, że „lekarz może powstrzymać się od wykonania świadczeń zdrowotnych niezgodnych z jego sumieniem, z tym, że ma obowiązek wskazać realne możliwości uzyskania tego świadczenia u innego lekarza lub w innym zakładzie opieki zdrowotnej oraz uzasadnić i odnotować ten fakt w dokumentacji medycznej” jest niezgodna z prawodawstwem międzynarodowym i z Konstytucją RP.

Zapis ten został usunięty przy nowelizacji tej ustawy za rządów PIS-u w 2020 r.

Stanowisko Komitetu Bioetyki przy Prezydium PAN nr 1/2012 z dnia 15 marca 2012 r. w sprawie etycznych problemów medycyny reprodukcyjnej i genetyki klinicznej oraz konieczności ich regulacji prawnej

„Komitet Bioetyki wyraża głęboki **niepokój** związany ze sposobem korzystania przez niektórych **polskich lekarzy z tzw. klauzuli sumienia**, zwłaszcza w odniesieniu do świadczeń z zakresu medycyny reprodukcyjnej i diagnostyki prenatalnej”.

Komitet sprzeciwia się stosowaniu klauzuli sumienia „z pogwałcenie fundamentalnych **praw reprodukcyjnych** polskich pacjentek i pacjentów”.

Ważniejsze tezy i interpretacje Komitetu Bioetycznego przy PAN

- 1) „Lekarz, pielęgniarka i położna, którzy odmawiają wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z ich sumieniem, mają ustawowy obowiązek **wskazania** pacjentowi realnej możliwości uzyskania tego świadczenia **u innego lekarza albo pielęgniarki lub położnej** bądź w innym podmiocie leczniczym”.
- 2) „Przedstawiciel zawodu medycznego powinien wyraźnie **wskazać racje**, z powodu których odmawia wykonania świadczenia zdrowotnego”. (Chodzi wskazanie określonej zasady lub normy moralnej)

3) Przedstawiciel zawodu medycznego **nie może odmówić** podjęcia działań, których celem jest dostarczenie pacjentowi **informacji lub innych środków niezbędnych** do podjęcia przez niego świadomej decyzji dotyczącej dalszego postępowania medycznego, którego przeprowadzenia odmówiono z powołaniem się na klauzulę sumienia.

Według Komitetu lekarz **nie może odmówić** m.in. :

- a) udzielania różnorodnych informacji;
- b) zbadania pacjenta i wydania opinii, orzeczenia lekarskiego na temat jego zdrowia, w tym np. orzeczenia o chorobie płodu, która umożliwia aborcję
- c) wydania skierowania na badania,
- e) wypisania recepty na produkt leczniczy lub wyrób medyczny

4) Prawo polskie – zdaniem Komitetu Bioetyki **odmawia aptekarzom i farmaceutom** prawa powołania się na klauzulę sumienia.

Stanowiska Prezydium NRL z dn. 6 grudnia 2013 r.

Prezydium Naczelnej Rady Lekarskiej w dniu 6 grudnia podjęło pięć stanowisk:

- w sprawie korzystania z klauzuli sumienia w praktyce lekarskiej
- w sprawie projektu założeń do projektu ustawy zmieniającej ustawę o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta oraz niektórych innych ustaw
- w sprawie projektu zarządzenia Prezesa Narodowego Funduszu Zdrowia w sprawie określenia warunków zawierania i realizacji umów w rodzaju ambulatoryjna opieka specjalistyczna
- w sprawie projektu zarządzenia Prezesa Narodowego Funduszu Zdrowia w sprawie określenia warunków zawierania i realizacji umów w rodzaju rehabilitacja lecznicza
- w sprawie projektu rozporządzenia Ministra Zdrowia w sprawie ramowych procedur przyjmowania wezwań przez dyspozytora medycznego i dysponowania zespołami ratownictwa medycznego

STANOWISKO Nr 74/13/IP-VI

PREZYDIUM NACZELNEJ RADY LEKARSKIEJ

z dnia 6 grudnia 2013 r.

w sprawie korzystania z klauzuli sumienia w praktyce lekarskiej

Ważniejsze tezy stanowiska Naczelnej Izby Lekarskiej:

1) „Lekarz, **tak jak każdy**, ma prawo do odmowy podejmowania działań, które są niezgodne z jego sumieniem”.

2) „Ewentualny obowiązek wskazania pacjentowi legalnych możliwości uzyskania świadczenia powinien ciążyć **na podmiotach odpowiedzialnych za organizację ochrony zdrowia**”.

3) Lekarze mogą być pozbawieni prawa postępowania zgodnie z nakazami i zakazami wynikającymi z przyjętych przez siebie zasad moralnych, światopoglądu oraz wyznawanych przekonań religijnych **„tylko w sytuacjach niecierpiących zwłoki wynikających z zagrożenia życia lub ciężkiego uszkodzenia zdrowia pacjentów”**.

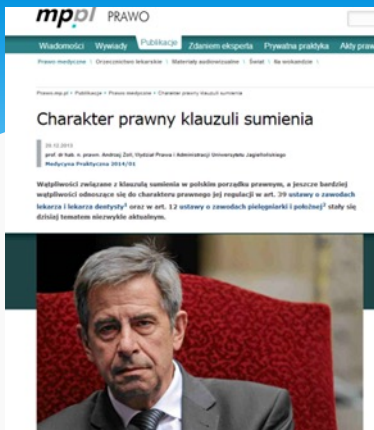
4) **„Prawa innych osób**, tak długo, jak nie dochodzi do zagrożenia ich życia i zdrowia, **nie mogą być podstawą do ograniczenia lekarza** w postępowaniu zgodnym ze wskazaniami swojego sumienia”.

Zespół Ekspertów przy KEP ds. Bioetycznych stwierdza:

„Sprzeciw sumienia jest podstawą do powstrzymania się od wykonania świadczenia zdrowotnego.

Do zakresu świadczeń zdrowotnych, których dotyczy klauzula sumienia, należy zaliczyć **także wystawianie recept** (np. recept na wczesnoporonne środki antykoncepcyjne) oraz **skierowań na badania specjalistyczne** przy uzasadnionym przekonaniu, że stanowią one **część procedury** nakierowanej na **zniszczenie dobra**, a nie tylko służą uzyskaniu informacji o stanie zdrowia pacjenta”.

„Ponieważ **wolność sumienia** jest wartością podstawową, **wynikającą bezpośrednio z godności człowieka** – stwierdza prof. Andrzej Zoll - występująca w prawie stanowionym tzw. klauzula sumienia nie powinna być rozumiana jako podstawa prawna takiej wolności. Wolność sumienia i prawo postępowania zgodnie z własnym sumieniem **nie wymaga wyraźnej podstawy ustawowej**. Takiej podstawy wymaga ograniczenie prawa do postępowania zgodnie z własnym sumieniem.

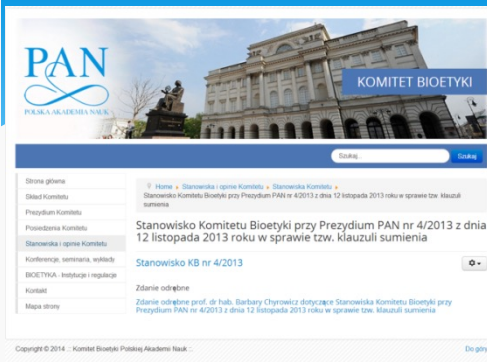
W danym społeczeństwie mogą istnieć **różne systemy etyczne** czy światopoglądowe, a na terenie prawa stanowionego stanowi się obowiązujący **jeden system prawny**. System ten nie może znosić wolności przekonań oraz wolności sumienia. Wolności te zagwarantowane są bowiem **etycznie jak też prawem nadrzędnym** w postaci przyjętych Deklaracji, Konwencji i zagwarantowanych w Konstytucji danego państwa.

„Wolność przekonań oraz wolność sumienia i aprobowanego przez daną osobę systemu etycznego wynikającego z przyjętego światopoglądu znajduje się – stwierdza A. Zoll - **całkowicie poza jurysdykcją demokratycznego państwa prawa**, a jedynie władza państwowa jest zobowiązana do strzeżenia i gwarantowania tej wolności”. (s. 101)

W orzeczeniu **Trybunału Konstytucyjnego** z dnia 15 stycznia 1991 r., a więc jeszcze wydanego na gruncie przepisów Konstytucji z 1952 r. Trybunał Konstytucyjny orzekł:

„Wolność sumienia nie oznacza jedynie prawa do reprezentowania określonego światopoglądu, ale przede wszystkim **prawo do postępowania zgodnie z własnym sumieniem, do wolności od przymusu postępowania wbrew własnemu sumieniu.** Tak rozumiana wolność sumienia znajduje potwierdzenie w ratyfikowanych przez Polskę w dniu 3 marca 1977 r. (...) Paktach Praw Obywatelskich i Politycznych” s. 101

Błędy Komitetu Bioetyki przy PAN

Tam gdzie warunki stosowania klauzuli sumienia nie są prawem stanowionym

ustanowione, **wolność sumienia mają wszyscy**, nie tylko lekarze czy pielęgniarki i położne jak chce Komitet Bioetyki, ale wszyscy ludzie, we wszystkich zawodach, które spełniają.

1) Komitet Bioetyki przy PAN jest w **błędzie** przyznając w ograniczonym zakresie tylko lekarzom, pielęgniarkom i położnym wolności sumienia, a odmawiając jej innym.

Natomiast poprawnie interpretuje kontekst klauzuli sumienia Prezydium Naczelnej Rady Lekarskiej, mówiąc że **wszyscy mają prawo do wolności sumienia** i w tym takie prawo ma również lekarz.

2. Komitet **wspiera też niezgodne** z Rezolucją Rady Europy i Konstytucją RP, stanowisko art. 39 Ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentysty, **przymuszając lekarza do współdziałania w tym, co niezgodne z jego sumieniem.**

Poprawne w tym względzie jest stanowisko Prezydium Naczelnej Rady Lekarskiej stwierdzając, że w przypadku odwołania się do klauzuli sumienia przez lekarza, pielęgniarkę czy położną obowiązek wskazania oczekiwanego przez pacjenta świadczenia (np. aborcji) winien ciążyć **na podmiotach odpowiedzialnych za ochronę zdrowia, a nie na w/w osobach.**

„To nie lekarz powinien udzielać takiej informacji – pisze prof. A. Zoll.

W pełni należy się zgodzić ze stanowiskiem zajętym przez Prezydium Naczelnej Rady Lekarskiej, że taki obowiązek winien ciążyć na podmiotach odpowiedzialnych za ochronę zdrowia. Nie może być obowiązkiem lekarzy zbieranie informacji, kto i gdzie jest gotowy do dokonania aborcji.

Dostrzegam w tym wypadku **sprzeczność z Konstytucją** – pisze A. Zoll. Stanowisko Komitetu Bioetyki jest odnośnie do tego zagadnienia nie do przyjęcia”.

3. Komitet błędnie **zawęża bezpośredni** udział lekarza w czynnościach, które w jego sumieniu naruszają zasadnicze dobro.
4. Błędnie twierdzi, że lekarz nie uczestniczy w złu np. aborcji czy eutanazji przez wskazanie „realnej możliwości uzyskania tego świadczenia **u innego lekarza albo pielęgniarce lub położnej** bądź w innym podmiocie leczniczym” art. 39 Uzl.

Prof. A. Zoll przypomina **konstrukcję pomocnictwa** w prawie karnym, w której podlega karze różnorodny współudział w złu. „Pomocnik też nie dokonuje własnym zachowaniem czynu zabronionego, a jednak jest w granicach określonych dla bezpośredniego sprawstwa”.

5. Komitet **błędnie narzuca** farmaceutom sprzedawanie preparatów wczesnoporonnych,
6. i formułuje **przymus** względem lekarzy przy wydawaniu recept, skierowań, zaświadczeń, opinii np. kwalifikujących do **aborcji, itp.**

Wobec tendencji ograniczania klauzuli sumienia wobec farmaceutów prof. Andrzej Zoll stwierdza:

„Nie mam wątpliwości, że z naruszeniem Konstytucji mielibyśmy do czynienia, gdyby **ustawa zmuszała farmaceutów do sprzedaży specyfików powodujących poronienia, obojętne na jakim etapie rozwoju ciąży, czyli także tzw. wczesnoporonne** (tzw. pigułka następnego dnia). Te specyfiki nie powinny być w ogóle dopuszczone do obrotu, jako służące obchodzeniu przepisów chroniących życie ludzkie, także w fazie prenatalnej”. (s. 103)

[< Powrót](#)

Wytyczne dla lekarzy i podmiotów leczniczych ws. dostępu do procedury przerwania ciąży

30.08.2024

Minister zdrowia Izabela Leszczyna przekazała dyrektorom szpitali, ordynatorom i kierownikom oddziałów informacje na temat obowiązujących przepisów prawnych dotyczących dostępu do procedury przerwania ciąży.

„Według Minister Zdrowia wytyczne jasno określają, że ustawa **nie** wskazuje, że zagrożenie życia lub zdrowia musi być **nagle bądź bezpośrednio**. Z ustawy też wynika, że **wystarczy orzeczenie od jednego lekarza** o zaistnieniu przesłanki do terminacji ciąży. Jeśli w podmiocie leczniczym będzie wymagana druga opinia lub konsylium, to może to być podstawa do **nałożenia kary** na podmiot leczniczy. NFZ może też nałożyć karę do 2% **kontraktu**, ma też prawo rozwiązać kontrakt z placówką. Również Rzecznik Praw Pacjenta może w takim przypadku nałożyć na podmiot leczniczy karę do 500 tys. zł”.

Należy również wyraźnie podkreślić, że tzw. „klauzula sumienia” jest **prawem wyłącznie lekarza**, nie może się na nią powoływać podmiot leczniczy.

Naczelna Rada Lekarska przeciw wytycznym minister Leszczyny. „Próba wywarcia presji na środowisko lekarskie”

Tworzenie wytycznych dla lekarzy jest domeną wyłącznie lekarskich towarzystw naukowych i gremiów naukowych, natomiast wydanie ich przez ministra zdrowia może być odbierane jako próba wywarcia presji na środowisko lekarskie”
– tłumaczy NRL.

Prof. Zoll krytykuje wytyczne rządu ws. aborcji. "To jest dla mnie nie do przyjęcia"

Nie mogę zgodzić się z tym, że inny lekarz nie ma prawa sprawdzać, czy są przesłanki do aborcji – powiedział o wytycznych rządu dot. przerywania ciąży prof. Andrzej

Do Rzeczy / Opinie

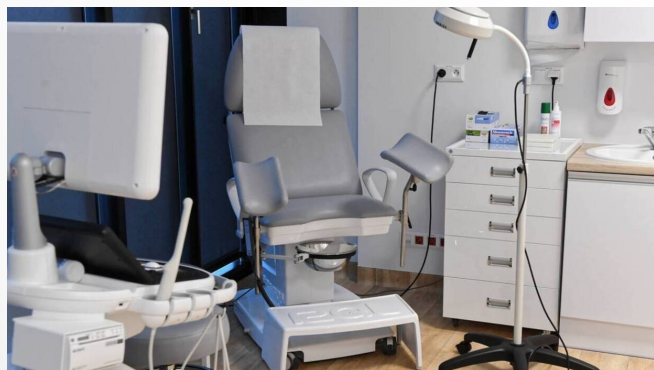
"Bezprawne wytyczne". Leszczyna w ogniu krytyki

Dodano: 4 września 10:22

Wymuszanie na lekarzach dokonywania aborcji na podstawie zaświadczenia od psychiatrów w praktyce oznaczałoby legalizację aborcji na życzenie.

W wyroku z 1997 r. Trybunał Konstytucyjny wprost uznał dokonywanie aborcji ze względu zły stan psychiczny matki wywołany ciążą jako niezgodny z przepisami konstytucyjnymi. Trybunał zakwestionował wówczas przepisy pozwalające na aborcję ze względu na "ciężkie warunki życiowe" lub "trudną sytuację osobistą kobiet", utożsamiając to drugie pojęcie ze złym stanem psychicznym matki.

Szpital odmówił aborcji i dostał karę. Teraz chce pozwać NFZ

„NFZ ukarał Pabianickie Centrum Medyczne 550 tys. zł kary za odmowę wykonania aborcji. Poinformowała o tym w poniedziałek minister zdrowia Izabela Leszczyna. Szpital w Pabianicach nie zgadza się z karą i zapowiada wystąpienie do sądu przeciwko NFZ”.

”Szpital nie odmówił pacjentce prawa do wykonania aborcji, wskazał jedynie, że konieczne jest przedłożenie przez pacjentkę ostatecznych wyników diagnostycznych” – czytamy w oświadczeniu.

Narodowy Fundusz Zdrowia nałożył sankcje na kolejne szpitale

„Kolejne dwa szpitale zostały ukarane przez NFZ za odmowę aborcji pacjentkom, które miały do niej wskazania. Pierwsza sprawa dotyczyła przypadku z czerwca 2023 r., druga - z grudnia 2022

•Na jeden została nałożona kara umowna w wysokości 100 tys. zł, na drugi 300 tys. zł.”

„Dyrektorzy odwołują się. Jeden z nich tłumaczy Rynkowi Zdrowia, że kiedy pacjentka zwróciła się o przyjęcie do oddziału, obłożenie ginekologii było ponad stan.”

Skutki wypierania sumienia w praktyce medycznej

- Presja przez kary finansowe na szpitalne by dyrektorzy ograniczali lekarzy w ich sprzeciwie sumienia i zmuszali ich do dokonywania aborcji
- Przyporządkowywanie lekarzy bezosobowym mechanizmom politycznym, społecznym, ekonomicznym i instytucjonalnym
- Niebezpieczeństwo zamykania oddziałów ginekologicznych w mniejszych miejscowościach, w których trudno znaleźć lekarzy aborcjonistów.
- Propagowanie neoeugenizmu przez legalizację: „prawa do tzw. zdrowej reprodukcji” rozumianej jako eliminacja tych, u których w okresie prenatalnym da się wykryć jakieś schorzenie.

Józef Bogusz: prawo stanowione a sumienie lekarza

„W obszernej problematyce styczącej między prawem a medycyną niewiele jest takich dziedzin, w których prawo mogłoby nam w sposób decydujący pomóc. **Tym ważniejsze staje się prawo sumienia lekarskiego.** Lekarze posiadają swoje napisane prawa moralne, wedle których postępują, a więc prastare prawo humanitarności, i zasady, które nakłada na nas współczesny stan medycyny. **W sytuacjach konfliktowych między prawem a sumieniem każdy lekarz staje oko w oko wobec własnej decyzji i sam musi zająć stanowisko**”.

J. Bogusz, *Sumienie najwyższym sędzią*, w: *Chorzy w stanach terminalnych a etyka zawodowa w medycynie*, J. Bogusz (red.), Bydgoskie Towarzystwo Naukowe Bydgoszcz 1985, s. 6

DZIĘKUJĘ